

Üçüncü Celse

Açılma saati 17

Reis — Kâzım Paşa Hazretleri

Kâtipler — İsmail Müştak Bey, Refik Ahmet Bey

Reis — Mesaiye başlıyoruz. Söz Ali Canip Beyindir.

Ali Canip Bey — Büyük Gazi Reisimiz, muhterem hanımefendiler, beyler! Bendeniz tanzimattan sonra yazı dilinin geçirdiği safhalardan bahsedeceğim.

Siyasî tanzimatı müteakip Türkiyede gözler yarım yamalak Garba çevrildiği zaman yazı dilimizin vaziyeti şöyle idi: İslâm medeniyetinin fikir müessesesi olan Medreseden yetişme münevverlerin ilimde Arap, edebiyatta İran tesiri altında vücuda getirdikleri melez bir zümre lisanı, bir lisan ki bunu konuşan bir Millet yoktu. Ancak bu yazı dili ilk asırlarda bu kadar anlaşılmaz bir muamma da değildi. Çünkü o zamanlar, münevver tabaka halktan büsbütün ayrılmış sayılmazdı. Bunu bir az sonra metinlerle göstereceğiz. Fakat gitgide öyle bir vaziyete girmiş oldular ki bu münevverlerin tesis ettikleri lisan ve edebiyat ifadece, görüşçe, düşünüşçe milletin öz yaşayışından tamamı tamamına alâkasını kesti. Divan edebiyatı dediğimiz mektebin nesri, nazmı, — birkaç değerli sima müstesna olmak üzere bilhassa nesir — kelime oyunlarına dayanarak sadece bir perendebazlıktan ibaret kaldı. Türk milletinin neş'elerini, mâtemlerini, Türk dilinin güzelliklerini, tatlı şivesini Divan edebiyatında aramak faydasızdır, çünkü bulunmaz; buna mukabil halk kütlesinin öz müessesesi olan âşık edebiyatında yani saz şiirinde, milletin başından neler geçmişse terennüm edilmiştir. Âşık edebiyatı Millî varlığın sadık bir aynasıdır. Zaferler, felâketler, ihtifâller, isyanlar, bayramlar, unumi eğlenceler, her şey bu edebiyatta candan gelen bir duygu ve güzel tatlı bir dille mahfuzdur. Divan edebiyatı ise Arapça ve Farsî lâfızlar içinde boğulmuş bir şaklabanlıktır.

İşte siyasî tanzimatı müteakip Şinasi ile başlayan Avrupalı edebiyat, içini dışını şöyle kısaca anlattığımız bu medrese malı iskolâstik yazı diline tevarüs etmiş oldu.

Asıl bahse girmeden evvel kendime mühim bir vazife saydığım küçük bir istirdat yapacağım: biraz evvel «Divan ediplerinin yazı dili Arap ilminin ve İran edebiyatının tesiri altında vücuda geldi» demiştim. Fakat buraya şunu ilâve etmeli ki islâmiyeti müteakip meydana gelen Arap ilim ve edebiyatının ve daha geniş bir ifade ile islâm medeniyetinin, Islâm irfanının yegâne sahipleri Araplar değildi. Bu medeniyete, bu edebiyata ve hatta bu lisana hizmet edenler — Avrupalı âlimlerce de musaddaktır ki — Araptan ziyade başkaları ve bu arada en ziyade Türk ırkına mensup allâmelerdir. İran edebiyatına gelince: bu edebiyatın yüksek simalarından çoğu Türk olduğu gibi müşevvik ve hâmleri de umumiyetle Türk Hakanlarıdır.

İşte istitradım burada bitti. Bu istitradla demek istiyorum ki Divan edebiyatının da temel taşları yine büyük ırkımıza mensup adamlar tarafından konulmuştur. Islâm medeniyetinin ilminde ve şiirinde, o ilim ve şiir hangi lisanla yazılmış olursa olsun, büyük hak Türkündür.

Asıl bahse yani tanzimattan sonra yazı dilinin haline dönüyorum: Divan edebiyatı lisanının nasıl bir melez, nasıl bir u'cube olduğunu tanzimatı müteakip yetişen edipler, şairler tamamı tamamına takdir edemediler. Düşünmediler ki girecekleri medeniyet dairesi asrî Avrupadır. Asrî Avrupanın başlangıcı Rönesans denilen merhaledir. Bu fikir inkilâbı merhalesi orada her milleti Orta zamanın malt olan Lâtince'den kurtarmış öz diline kavuşturmuştur. Vakıa Şinasi meydana çıkar çıkmaz ortaya sadece ve nisbeten kesik cümleli bir yazı dili koydu. Bu da tabii idi. Çünkü Şinasi Avrupada tahsil görmüş, hayatını gazeteciliğe vakfetmeğe karar vermiş, halka hitab için nasıl bir vasıtaya lüzum olduğunu tahmin etmişti. Müteakiben yetişen Ziya Paşa, Namık Kemal ve arkadaşları da vâkıf oldukları Fransızcadan ve Fransız edebiyatından istidlâl ederek tevarüs ettikleri nazım ve nesir lisanındaki gayri tabiiliği sezmişler ve ondan muhtelif vesilelerle şikâyet etmişlerdir. Ne çare ki mâzinin nüfuzundan yakalarını sıyıramadılar. Harabatlar, terkîp ve terciî bendler, İrankârî kasideler ve gazeller kaleme aldılar. Hatta yazdıkları romanların bile lisanı halkın diline çok uzaktı.

Bunları istihlâf eden edebiyatı cedidecilere gelince: ilk bakışta bunların hareketleri daha avrupai görünür. Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, hatta Abdülhak Hâmit divan edebiyatının nazım şekillerini, kaside ve gazel tarzını da kullanmışlardır. Edebiyatı cedideciler, başka bir tabire göre serveti fünuncular, meydana çıkınca bu divan şekilleri büsbütün ortadan kalktı. Nazımda sonerler, türlü türlü alafranga şekiller çoğaldı. Nesirde küçük hikâyeler, romanlar ün aldı. Fakat bu edebiyatın malt olan şu şiiri okuyalım:

Ruhu eş'arım
Tekâsüf eyliyerek bir sehabe halinde
Teneffüsü ezhar
Durur semayi hayalât olan zılâlinde

Bir aşiyânı bahar
Bir aşiyânı bekâret ki bekler ezharın
Nigâhı bidarı;
Başında neş'eli bir ninni söyler enharın
Sürudu serşarı;
Numude her köşesinden ukûsu gûnagûn
zılâli rengârenk,
Havayi rayihadarında lezerbahşi derun
Remide bir ahenk
Bu camehabrı rebûide bir teni şirin
Teni hayatâra,
Bürehne sinevü sâit, bürehne sâku sürin
bürehne sertapa,
Verir nişane benim ruhu safı şirimden
Ki neşvedarı şebap
Sevadı leylei elfaz içinde lemâfiken
numunei mehtap.

Buna mukâbil bir saz şairinin, hem de edebiyatı cedide devrinden yüzlerce sene evvel yaşamış bir saz şairinin, Aşık Hasanın şu şiirini okuyorum:

Senin yazın kışa benzer
Bir sevdalı başa benzer
Çok içmiş sarhoşa benzer
Duman eksilmeyen dağlar
A dağlar, ah ulu dağlar
Eşinden ayrılan dağlar

Serviye benzer meşesi
Deli olup aşka düşesi
Top top olmuş menekşesi
Burca burca kokan dağlar
A dağlar ah ulu dağlar
Eşinden ayrılan dağlar

Mor menekşe boynun iğmiş
Yapractığı suya değmiş
Yazın yeşil kemha giymiş
Kışın sade giyen dağlar
A dağlar ah ulu dağlar
Eşinden ayrılan dağlar

Ben bu dağdan geldim geçtim
Buz bulanık suyun içtim
Ben yarimden ayrı düştüm

Gördünüz mü bakan dağlar
A dağlar ah ulu dağlar
Eşinden ayrılan dağlar

Yükseklerde yurdun mu var
Şahinlerin kurdun mu var
Bencileyin derdin mi var

Göz yaşları akan dağlar
A dağlar ah ulu dağlar
Eşinden ayrılan dağlar

Bu iki manzumeden hangisi güzel, hangisi şiveli, hangisi Türkçe ve bil hassa hangisi taze?

Avrupada koca bir inkişâp, Rönesans olmuş, asırlar geçmiş, her millet edebiyatta kendi dilini bulmuş iskolâstik dil ve edebiyat ortadan kalkmış, bizde ise şark zihniyetini terkettiklerini ilân edenler hâlâ:

Farisiyi arabiden iki şehbal ister
Ta ki pervazı bülent eyliye ankayı suhan

Beyninin emretiliği estetige hayran, Şam kumaşından fırtak dikmeğe çalışıyorlardı. Avrupa edebiyatına vâkıf, asrı Avrupa dillerininin mahiyetini takdir etmek imkânına sahip olan Servet-i Fünuncuların divan edebiyatı artığı lisanları karşısında, Türk milletinin her sınıfına hitap etmek kudretini, asırları aşmak maharetini hakkıyla sezen saz şairi Âşık Hasanı hürmetle yadedelim.

Edebiyatı cedide nesrinden de bir iki parça alıyorum;

İşte biri: (Ölümünden sonra hikâyesi: Bir yazın tarihinden S. 297)

(Taksim bağçesinde, gamgin bir yevmi hazan; sema dargın bir mahmuliyeti matemide ile karşıda Üsküdar tepelerini, daha ileride ta uzaklarda, tebahhur ederek bulutlara karışacak zannolunan bir müphemiyeti manzara içinde boğulmuş afakı ezmek, bir nahestii siyah ile örtmek istiyerek gittikçe kararan, gittikçe mütehamim ve tehdikâr sisleri etrafa çöke çöke, bir ibtisamı ihtizat ile baygın, gözlerini kapamağa müheyya zannolunan tabiatın üzerine giran bir leyli iztirap şeklinde dökülüyor, dökülüyor.)

Bir başka parça daha: (Haş yolunda, S. 78)

(Bugün gözümün önünde geniş bir mecmuatül ezdat teşkil eden bu belde muhtelifetülfakayik, zamanı kadimin en güzel şehri değil miydi? O zamanın bütün emsarı mevcudesi bir gıptaî rakibane ile İskenderiyyeye bakmıyorlar mı idi? Edvarı

mensiyenin eâzımı fennü edebi ruhlarını buranın nesimi mu'tedili içinde tehziz etmek arzusuna mukavemet edememişlerdi. İskenderiye bir darülkararı fuhul olmuştu.)

Edebiyatı cedide nesrinin konuştuğumuz Türkçe ile alâkasızlığını ve gafletinin derecesini takdir etmek için bunların zihniyetine zıt iki üç parça okuyacağım; bu parçalardan biri bundan tam altı yüz iki sene evvel yani milâdî 1330 senesinde kaleme alınmıştır.

(Bir uğrunun siyasetgâhta elin kesdiler, hiç inlemedi çün timarhaneye götürdüler, gördü bir bölük kişi otururlar elleri kesilmiş, ağlamağa başladı. Eyittiler: eydeli olvakit ki elin kesdiler ağlamadın, şimdi ağrısı emin oldu niye ağlarsın. Eyitti; anda hemdert bulamadım. Ağlasam kim bileydi bunda ağlasam bu zahmetin ağrısını bilirler. Benimle muvafakat kılarlar.)

Bu parçayı Orhanın oğlu Süleyman paşa için yazılmış bir tebareke tefsirinden aldım. Yazanın adı Şeyh Mustafadır. (Darülfünun Kütüphanesi No 7).

İşte ikinci parça. Bu da milâdın 1429 senesinde yani bundan beş yüz üç sene evvel kaleme alınmıştır;

(Meğer bir zurbaz bir gün gazaba gelür ve hırşım birle dopdoğu gözleri hûnin akika döner ağzından köpükler saçılır kavga ederken bir sahipdil kişi buna uğraya gelür. Hikâyet sorar eyderler; vallâhi filân kişi buna düşnam kıldı ol sebepten gazebe geldi. Döner, sahipdil cyler; Bu frumaye nice erlik davasın eder ki bir batman demiri götürür, bir sözü, ne oldu, götürmez.. Er odur ki nefsin yene.)

Bu da Gülüstanın pek eski bir tercümesinden alınmıştır. Mahmut ibni Kadî Manyas namında bir zat tarafından yazılmıştır. (Halis Efendi Kütüphanesi No 2910).

İşte üçüncü bir parça; bu da gene beş yüz senelik bir yazıdır.

(Çün kardeşleri Yusufu aldılar gittiler. Yakup yol üzerinde oturup artlarınca gözedürdü. Ol oğlanları dahi bakup gördüler ki oturup anlara nazar ederdi. Onlar dahi Yusufu ikram ederlerdi ve ana lütfile söylerlerdi. Çünkü bir tepeye iriştiler, ataları gözünden kayboldular. Yusufu götürürken yere bıraktılar dostluğu adavete döndürdüler. Başladı, birisi urdu varup birine sığındı. Ol dahi urdu, gene birine kaçardı ortada hiç birini kenduye şefkat eder bulmadı. Yakın oldu ki ura ura öldüreler Yahuda anlara dedi ki, benimle ahdetmediniz mi bunu öldürmeye-siz. Bu gez ittifak kıldılar ki kuyuya bırakalar ol yerde bir kuyu vardı. Kazılmış dahi örtülmemiş, ağzı dar aşağısı geyik. Aldılar ol kuyuya geldiler. Dilediler ki kuyuya sarkıtalar. Elile ağzına yapıştı Ellerin bağladılar gömleğin çıkardılar, Yusuf dedi ki ya karındaşlarım şol gömleğimi bana verin ki anımla kendimi bu kuyu içinde setredeyim. Ol karındaşları ana serzeniş kılrıp dediler ki var ol on bir yıldız ile ay güneş seninle yoldaş ve munis olsunlar. Pes anı kuyuya sarkıtırlar. Çün ortasına irişti ipi kestiler).

Bu yazı Ebülleyis tefsirini Arapçadan Türkçeye nakleden Türk âlamesi İbni Arap şahındır. Ekser kütüphanelerimizde ezcümle Ayasofya, Nuruosmaniye ve Yıldız kütüphanelerinde bu eserin müteaddit nüshaları vardır.

Asırlarca evvel yazılan şu üç parça, serveti fünuncuların gafletini çok vazih anlatıyor kaanatındayım ve bu münasebetle tekrar ediyorum: yazı dilimiz divan edebiyatının esaslarından evvel çok samimî, çok şiveli, çok Türk idi. Müteakip asırlarda münevver tabaka, kendilerini halktan büsbütün başka farz ede ede ortaya cansız uydurma bir divan nesi çıkardılar. Ne tanzimatçılar, ne serveti-fünuncular esas itibariyle bu uydurma lisanın maanasızlığından yakalarını sıyıramadılar. Tanzimatçıların, edebiyatı cedidecilerin eserlerinde arasına görülen sadelik çok şey ifade etmez. Çünkü bu hale divan nesrinde de daima tesadüf edilir. Divan edebiyatından, serveti fünuncular da dabil olduğu halde, ta son devirlere kadar süren bir yazı dili fetreti vardı.

Bu fetret esnasında edebiyatın dili çok acıklı idi. Bu hali sezenler olmuştur. Meselâ Muallim Naci ile Şemseddin Saminin Türkçenin safiyeti, yazı dilinin samimiyeti hakkında ileri sürdükleri mütalâaları unutmamalıyız; Muallim Naci, Serveti fünuncuların hepsinden fazla Arapça ve Farsî bilen bu adam aynen demiştir ki:

(Bir söz ne kadar tabii söylenir, ne kadar tabii yazılırsa o derece lâtif olur. Fasahat, belâğat denilen şeylerin tabiiikte aranması lâzımdır. Söze tekellüf karıştığı gibi fasahat, belâğat aradan çıkar. Tekellüf ile fasahat ve belâğat hiç bir vakitte birleşmemiş olduğu halde bunları tekellüfte aramak garip olmaz mı).

Herkes bilir ki Muallim Naci kendisinden sonra gelen Serveti fünunculardan — bilhassa nesirde — çok daha samimî, çok daha Türkçe yazmıştır. Vakkâ Serveti fünuncular onun üslubundaki bu sadeliği san'atkâr olmayışına hamletmişlerdir. Hayır Türkçe herşeyi ifadeye kadîr bir dildir. Bunu bugünkü yazırlarla değil hatta altı yüz sene evvel yaşamış en büyük Türk şairi Yunus Emrenin ölmez eserleriyle ispat edebiliriz. Tasavvufun en ince, en derin nüktelerini saf sade, samimî Türkçe ile belki Mevlânayı gıptaya düşürecek bir kudretle terennüm eden o değil midir ve buna mukabil Enderun argosundan ayrılamayanların yazıları umumiyetle yüksek fikirleri mi ihtiva eder? Kimin halis san'atı yoksa tasannua kaçacağı izahtan müstağni bir hakikat değilmidir?

Şemseddin Samiye gelince; herkesin Türkçeye Lisanı osmanî dediği bir devirde (hayır içine ne kadar ecnebî kelime giterse girsin dilimiz Türkçedir) diyen bu anlayışlı adam meydana koyduğu lûgat kitabına (Kamusu Türkî) demiş ve her fırsatta Türkçenin hakkını müdafaa etmiştir. Bakınız bir makalesinde neler yazıyor:

(Dünyada sem'a en ziyade letafet veren lisan İtalyanca ve Yunancadır diyenler vardır. Lâkin tecrübe edenler teslim ve iytiraf ederler ki dünyada sem'a en hoş

gelen ve anlamıyanları bile meftun ve hayran eden bir lisan varsa o da İstanbulda ve Devletin büyük şehirlerinde tekellüm olunan Türkçedir....

Elhasıl mübalâğasız ve mücettet gayreti milliye saikasıyla olmayarak ağyarın dahi tasdiki ile diyebiliriz ki lisanı millimiz olan Türkçe, dünyanın engüzel lisanı değilse her halde en güzel lisanlardan biri olduğuna şüphe yoktur. Lisanlar rabîdir Edebiyat halkın söylediği lisana tâbidir. Onun dahilinde ıslabat ve tez-yinat yapabilir. Fakat haricine çıkamaz. Veysinio, Nergisinin bir fıkrasını alıp çok Arabî ve Farişî okunmamış bir Türke ve yahut yalnız kendi lisanını bilir bir İraniye ve nihayet lisanın fesahatına vâkıf bir Araba okuyalım hiç birinin anlayamayacağını görürüz. Demek ki bu kitaplar ne Türkçe, ne Farişî ve ne de Arabî yazılmıştır.)

Muallim Naciden, Şemseddin Samiden sonra gelen Serveti Fünuncular bu hakikati anlayamamışlardır. Tıpkı Divan edipleri gibi kendilerini halktan büsbürün ayrı farzetmişler (bizi anlamak isteyen bizim seviyemize gelmeli) demişler ve Kamus, Ferhenk sayfelerinden kelimeler atıyarak (Dahmei mersusu havattı), (nahudayi hudanaşinas) gibi yüzlerce ve yüzlerce terkipler iycat etmişlerdir. Bu hareketin gayri tabiiliğini hatta tuhaflığını fark edebilmek için Türkçenin güzelliğini duyabilmek kabiliyetini kazanmış olmak icap eder. Halbuki merhum Ahmet Rasim Beyin belki bir az iyice ifade edemiyerek her kalemi sahibini milli zevke râbi olması zaruretinden bahsetmesi üzerine Serveti fünuncular kıyameti kopardılar ve aynen (Millî bir kulak, Millî bir göz vardır demek ne kadar sahih ise Millî bir zevk vardır demek te o kadar doğrudur) diye Millî zevkin varlığını inkâr ettiler. Bu zihniyette olan zatların, edebiyat namına:

Bütün bu kafilenin desti ıztirabında
Siyahdânei eyyamı suphai ömrün;
Bütün bu kafilenin ruhu pür'azabında
Harikî hâili bir teşnegü hârü mürün.

yolunda tuhaflıklar yapmaları pek tabiidir.

Meşrutiyeti müteakip belki başka ırklara mensup münevverlerin Milliyet sevdalarını aleniyete vurmalarının da tesiriyle Türk gençliğinin ruhunda bu duygu belirdi ve bu o zaman evvelâ lisan ve edebiyat bahsinde kendini gösterdi. Bu işte uğraşmağa karar verenler dediler ki: (her lisan mutlaka kendi köklerinden değil, benimsemediği kelimelerden ibarettir. Bir lisan başka lisanlardan — eğer ihtiyacı varsa — kelime alabilir; fakat kaide alamaz. Biz işe evvelâ Türkçeye giren Arabî ve Farişî kaideleri atmamakla başlamalıyız. Onları atalım, onların tesis ettikleri kapitülasyon sayesinde dilimize giren ve batıman lüzumsuz kelimeler kendiliklerinden giderler. Bize yalnız ihtiyacımız olanlar kalır. Mesela «leziz» ve «mâ» kelimeleri sırf mai leziz terkibi sayesinde yaşıyor. Bu terkibi atınca leziz mâ diyemeyeceğiz. Tabiatıyla tatlı su diyeceğiz. Türkçede kendi cemi edatlarımızdan

başka kat'iyyen yabancı cemi edatları ve kaideleri kullanmamalıyız. Meselâ ihtimalât, memurin, hastegân yerine ihtimaller, memurlar, hastalar demeliyiz. O zaman meselâ «sebaip» denmiyeceği için sehâp ve sehabe de ortadan kalkar bize bulut kalır.)

O zaman söylenen bu fikirler (Ankayı suhanın pervazı bülenç etmesi için Arabî ve Farisiden iki şehbal) arayanların mukavemetlerine, iytirazlarına hattâ istihzalarına ve hakaretlerine uğrardı. Fakat gitgide bir cereyan halini aldı. yazı dili bergün biraz daha Türkçeleşti. Bugünkü nesrimize bakın (Erenlerin bağı) ndan (Şeytan diyorki) ye, (Bize göre) den (Damla damla) ya (Çalığışu) ndan (Deniz aşırı) ya kadar güzel Türkçenin son mahsulleri yalnız lisan itibariyle değil, zevk ve üslup kudreti itibariyle de Osmanlıca yazan gelip geçmişlerin eserlerinden elbette ve elbette üstündür.

İskolâstik olmakta Bakî divaniyle Rebabı Şikeste lisanı arasında fark yoktur. Bizden sonra gelenler onların ancak tercümelerini okuyacaklardır.

Fakat dil meselesinde iş bitmiş değildir. İşe yeni başlamıştır. Yeni yazı dili sadeleşmekle, halkın diline yaklaşmakla beraber bilhassa son senelerde birbirine zıt kanallardan akıtılmak isteniyor; hele ilim lisanımız hiç tedvin edilmiş değildir. Herkes nefsinde ıstılah koymak salâbiyetini görüyor; muallim, talebe bu karışıklık karşısında şaşırılmışlardır. Sonra bütün bunlardan başka ve hepsinin üstünde olarak mühim bir iş vardır. Asırlarca evvel ilk defa Ali Şir. Nevai tarafından (Muhakemetü'lügateyn) de, fakat yalnız Farcisiye karşı zenginliği ispat ve izzah edilen güzel Türkçenin hâlâ genişliğini tahmin ve takdir edemiyoruz. Hele tarihini hiç bilemiyoruz. Çünkü dilimiz derlenmemiş ve kamusları ortaya konmamıştır. İşte bütün bunları Türk Irkının en büyük evlâdı olan Gazinin emir ve işaretleriyle toplanan Kurultayda halletmek için tedbirler alınacak ve karar verilecektir. İymanımız var; istikbal Türkün ve Türkçenindir. (Alkışlar)

Reis — Efendim programın dördüncü maddesindeyiz. Bu madde hakkında evvelâ Dil encümeni namına hazırlanan Tezler söylendi. Bunun haricinde olarak yalnız programdaki bu dördüncü madde için söz isteyenlerin adedi yirmi beştir. Yalnız bu madde hakkında yirmi beş zat söylerse ve bundan sonraki tezlerde de birçok zevat söz isterse — ki bu tabiidir — Kurultayın daha birçok günler toplu bulunması iycap eder. Halbuki şimdiye kadar söylenen sözler Kurultay azasını aydınlatacak kadar çok olmuştur. Bundan sonra da Dil Cemiyetinin nizamnamesi okunup kabul edilecektir. Dil Cemiyetinin tarzı mesaisi hakkında yapılacak program da, ondan sonra gelecektir. Bu program da madde madde okunarak ihtimal birçok münakaşaları mucip olacaktır. Bu tarzda geniş bir müzakere ile devam edersek bu işleri ancak bir iki ayda bitirebiliriz, hatta bitiremeyiz. Halbuki evvelce de bir münasebetle söylediğim gibi, encümen namına, yani Dil Cemiyetinin encümeni tarafından encümen namına hazırlanmış olan tezler okunup geçerse ondan sonra nizamname ve programın maddeleri burada münakaşa edilir

ve onlar tesbit olunursa maksat hâsıl olmuş bulunacaktır. Encümen namına hazırlanmış olan tezler haricinde mütalealarını beyan etmek isteyenlerin tezlerini, evvelce arz ettiğim gibi, tahriren vermeleri muvafık olacağını tekrar hatırlatıyorum. Şimdi söz isteyenlerin isimlerini malûmat hâsıl olmak üzere okutacağım. Eğer bu zevat ta tezlerini yazmışlarsa encümene versinler.

Ruşen Eşref Bey — Müsaade buyurulursa bir şey arzedeceğim. İsimlerini takdim ettiğim zevat yalnız bu madde hakkında söz istemiş olanlar değildir. Bu ve müteakip bütün maddeler hakkındasöz istemiş olanlardır. O itibarla Kâtibi-umumiliğe gelmiş olan tez sahiplerinin heyeti mecmuası bunlardır. Bendeniz bu heyeti mecmuayı Riyasete takdim ettim.

Reis — Anladım Efendim; isimlerini yazdırmış olanlar bütün maddeler hakkında söz söyleyeceklerdir. Halbuki biz, yarın öbür gün ve nihayet perşembe günü Kurultayın mesaisini bitirmeyi düşünüyoruz. Bunun için de ancak bu tarzda mesai takip edersek belki imkân olur. Encümen namına mütebassıs zevat tarafından ihzar edilmiş tezler bundan sonraki maddeler hakkındadır ki bu da iki maddedir ve o tezleri hazırlayanlar Reşat Nuri, Doktor Saîm Ali, Ahmet İhsan Beylerdir. Dört zat tez hazırlamışlar Dil Cemiyeti namına hazırlanmış olan tezler vardır. Bunları dinliyelim ondan sonra diğer tezler artık Cemiyetin tarzı mesaisi tesbit edildikten sonra onun şubelerinde komisyonlarında tetkik edilir; muvafıkse bu tarzı mesaiyi takip edelim ve bu suretle Kurultayımızın beşinci maddesine geçelim. (Muvafık sesleri)

Şimdi beşinci madde hakkında Reşat Nuri ve Ahmet İhsan Beylerin tezlerini dinliyelim; vaktimiz kalırsa diğerlerini de dinleiriz, fakat zannetmiyarum, yarın da diğerlerini dinleriz. Ondan sonra nizamnamenin ve programın müzakeresine başlarız ve bu suretle bu işi de muvaffakiyete irdirmiş olabiliriz. Muvafık mı efendim? (muvafık sesleri) Buyurun Reşat Nuri Bey.

Reşat Nuri Bey — Muhterem Hanımefendiler, Beyefendiler.

Kurultay programının beşinci maddesi Türk dilinin asrî ve medenî ihtiyaçları nelerdir diye çok ehemmiyetli bir mes'ele ortaya atıyor.

Ben huzurunuzda bu mesele hakkında düşündüklerimi söylemek için söz almış bulunuyorum.

Türk dilinin medenî ve asrî ihtiyaçları nelerdir? Bugünkü türk mütefekkeri, Türk muallimi, Türk muharriri düşündüğünü, bildiğini, duyduğunu açık, ferah ve kolay bir dille söyleyebilmek için nelere muhtaçtır? Bugünkü dilimizin ne eksikleri vardır? Ben şevvelâ eksiklerini tespite çalışacağım... Tabii bir kaba taslak şeklinde... Sonra onları gidermek için ne gibi çareler düşündüğümü arzedeceğim. Benden evvel kürsüye çıkan Ali Canip Beyefendi dilimizin yakın mazide gösterdiği değişiklikleri, nereden nereye gitmekte olduğunu izzah ettiler. Dilimizin bugün göstermekte olduğu manzarayı çok keskin çizgilerle çizdiler: Konuşma diline hayli yaklaşmış, oldukça açık, sade, temiz bir yazı dili... Şems, afitap, kamer,

Reşat Nuri Bey

mab, bahir, derya gibi Türkçede tam karşılığı bulunan kelimeler bir daha dönmemek üzere hudut dışarı edilmiş... Gerçi yabancı kelimeler, Arap Acem kelimeleri yine lüzumundan fazla kalmış... Fakat bunların bir kısmı hemen hemen Türkçe denecek bir kılığa girmiş... Türk telâffuzu ahengine uymuş... Türk grameri kanunlarına baş eğmiş bir dil ki bizim için bu haliliyle elbette ideal Türk dili değil... Fakat bir asır evvelkine, hatta bir çeyrek asır evvelkine nisbetle hayli millileşmiş bir dil.. İçinde millerimizin, tarihimizin sesi az çok işitilmeğe başlamış bir dil...

Mütehassıs arkadaşımızın bize gösterdiği manzara budur ve bu tasvir fikrimce hakikate uygundur.

Evet bugünkü yazı Türkçemiz dünküne nisbetle daha açık ve millidir. Fakat bugünkü medeniyet ailesine katılmış büyük ve kabiliyetli bir milletin ihtiyaçlarına yetecek bir halde değildir. Çok eksikleri, çok ihtiyaçları vardır.

Bugünün mütefekkeri, muallimi, muharriri, mütercimi düşündüğünü ve duyduğunu kendi diliyle söylemek için çok sıkıntı çekiyor. Bu eksiklerin tam bir listesini yapmak, bir defterini çıkarmak dil âlimlerinin, mütehassıslarımızın başarabileceği bir iştir.

Ben Kurultay karşısında sadece o sıkıntı çektiğini söylediğim insanlardan biri, mütevazî bir yazı amelesi sıfatiyle bu eksiklere, ihtiyaçlara bir göz atacağım.

Evvelâ Türkçenin asrî ve medenî bir dil olmasından ne anladığımı söyleyeceğim. Bence türkçenin mükemmel bir asır dili olması demek bugünkü İngilizce, İtalyanca, Almanca, Fransızca derecesinde zengin bir lisan olması demektir. Kelime mevcudumuz onlardaki kelime mevcuduna ne kadar yaklaşırsa bizim dilimiz o kadar mükemmelliğe yaklaşır demektir. Bilmem bu noktada fazla izzahat ve meğe hacet var mı?

Gazi, Türk elini dünyanın eski ve geri bir parçasından kopardı, yeni medeniyet dünyasına bağladı. Bu dünyada Fransız, İtalyan, Alman, Amerikalı ne ise Türk te odur ve aynı vasıtalarla silâhlanmış bulunmak zaruretindedir. O dünyanın müşterek medenî mefhumlarını ifade etmek için başka dillerde ne kadar kelime varsa biz de o kadar kelime isteriz. Bu bizim için adeta bir yaşamak zaruretidir diyebiliriz.

Bugünkü kelime ihtiyaçlarımızı, eksiklerimizi tesbit etmek için fikrimce en pratik ölçü dilimizi medenî asır dilleriyle mukayese etmektir. Bu mukayese belki ilk bakışta bizi korkutacak bir manzara gösterebilir. Fakat hakikati çırpıplak görmekten korkmamak lâzımdır. En iyi doktor hastalığı yarayı en derin gören değil midir? Eksiklerimizin yekûnu hakkında bir fikir vermek için Türkçemizi bir Fransız lûgatiyle, iki ciltlik Larus üniversal ile karşılaştıracam.

Sayanların temin ettiğine göre bu Larus üniversalde — ismihaslar hariç — doksan iki bin kelime vardır...

Tekrar ediyorum: İsmihaslar hariç, yalnız dil kelimeleri ve istilahları doksan

iki bin... Bizim en büyük lûgatimiz nihayet otuz, otuz beş bin kelimeye kadar çıkabiliyor.

Güneş, şems, kamer, afitap, neyir, hürşit gibi görünüşte beş altı tane olduğu halde hakikatte aynı mefhumu ifade etmek itibariyle bir sayılmak lâzımgelen sinonimleri, müteradifleri bu yekûna dahil etmek şartıyla... Fakat ben bunu da hesaba katmıyarak otuz beş bin, kırk bin kelime kabul ediyorum... Demek ki bahsettiğim Fransızca lûgacda bizim lûgatimiz arasında 50 bin kelime farkı var. Elli bin kelime farkı ne demektir arkadaşlar? Garplılarda elli bin mefhum var ki Türkçede teessüs etmiş ve umumca kabul edilmiş olan lûgata geçmiş, bir işareti, bir karşılığı yok demektir. Garp kültürü üzerine yetişmiş bir Türk mütefekkir, bir Türk âlimi, bir Türk muharriri bu elli bin mefhumu ifade vasıtasından mahrum demektir. İki musikişinas tasavvur edin; ikisi de aynı musiki parçasını çalmağa davet ediliyor; fakat birinin elindeki aletin perdeleri ötekindeki alete nisbetle yarı yarıya eksik... Aynı ahengi aynı muvaffakiyeti nasıl bekliyoruz?

İspekülasyon, İstandardize, Realite, Romanesk gibi ecnebi kelimelerle konuşanları, yazı yazanları ayıplıyoruz. Bunda şüphesiz haklıyız da. Fakat muharrir bu mefhumları ifade etmek mecburiyetinde ise ne yapsın? Bizim dilimizle bu şeyleri söylemek kabil değil, bari başka şeyler, kendimize göre şeyler mi konuşalım desin? mütemadiyen bu kelimelerin medlüllerini tarife mi uğraşsın?

Bu takdirde biz hiçbir zaman kolay bir dille konuşamayacağız, asır kültüründen bir İtalyan, bir Fransız gibi istifade edemeyeceğiz demektir. Bu bahsettiğim eksiklikleri ilim adanlarımız, muharrirlerimiz, muallimlerimiz hergün acı acı duyuyorlar. İki fen adamının, meselâ iki doktor veya mühendisin yabancı bir dilin kelimelerini, terkiplerini, hatta cümlelerini kullanmadan bir doktorluk, bir mühendislik meselesinden bahsetmeleri kabil mi?

Maamafih ben ilim fen adamlarını bırakarak yalnız muharrirleri alacağım. Hatta bunlar arasında da yalnız tercüme yapanları almak maksadı daha iyi gösterecek: Çünkü şiir, makale, roman yazan bir kalem sahibi fikrini anlatacak kelime bulamazsa o fikri bırakır, başka bir fikir alır. Kelime hatırı için fikir feda etmek acı bir mecburiyet olmakla beraber bu daima elimizdedir. Filân çiçeği yahut filân neviden bir duyguyu anlatmak için kelime bulamazsak bir başka çiçekten bahseder, duygunun şeklini bir parça değiştiririz. Amma çiçek biraz renginden, duygu bir parça hususiyetinden kaybedecekmiş ne yapalım? Mecburiyet...

"Muharrirler çok kere fikirlerinden san'atlarından yaptıkları fedakârlıkların farkında olmazlar. Yalnız çalışırken, sebebi bilinmez bir sıkıntı duyarlar boş yere kuvvet zayi ederler ve yazdıkları muhakkak kıymetlerinden kaybeder. Fakat tercüme gelince bu kelime ihtiyacı tercümede büsbütün kendini gösterir. Evet tercümede bu eksiklik büsbütün kendini hissettirir. Karşınızdaki Fransızca bir metin var; bu belki ehemmiyetli, kıymetli bir metindir. Onun bütün inceliğiyle nakle mecbursunuz... Aksi halde bir takribî tercüme, me-

deni bir millete yakıştırmayacak takribi ve dümanlı bir tercüme yapacaksınız. Aynı metni tercüme edecek bir Alman, bir İngiliz tercümecisi için en büyük güçlük ne dir? Maanasında tereddüt ettikleri bir Fransızca kelimeye rast geldiği zaman önündeki lûgati açmak, karşısında hangi kelime yazılmışsa emniyetle onu alıp kullanmak... Eğer bu kelime mahallî bir hususiyeti ifade eden, yalnız Fransaya mahsus bir şey gösteren yetli bir kelime değilse, beynelmâlel fikir hayatında az çok ehemmiyeti olan bir mefhuma delâlet ediyorsa o kelimenin kendi lûgatında, kendi dilinde mutlaka bir işareti olacaktır.

Fakat Türk mütercimine gelince iş büsbütün değişir. Bir misal alalım: Meselâ tercüme ettiğim eserde (*Vulgarisatin*) diye bir lûgata tesadüf ediyorum. Bu kelimenin maanasını biliyorum. Fakat kafamda olan bu mefhumun dilinde bir işareti yok. Önümdeki lûgatten imdat umuyorum... Şöyle bir tarif: "Bir fikri, bir bahsi avamın mertebeli idrakine indirecek şekilde basitleştirme"... Ondan sonra rast gele birkaç kelime: Bayağılaştırma, adileştirme, basitleştirme. Halbuki (*Vulgaristino*) un karşılığı ne bayağılaştırma, ne adileştirme, ne basitleştirme olmadığı muhakkak... Fakat kelimenin bir az sonra fiili geçiyor, partisipi geçiyor, kendisi tekerrür ediyor. Her defasında bu tarifi tekrar mı edeyim. Böyle yazı yazılır mı? Kelimeyi (*Vulgarizasyon*) diye aynen kullansam nasıl olur? Fakat her sıkıştıkça bir ecnebi kelime kullanırsam yazılarımın hali ne olur? Daha mühimmi dilimin hali ne olur? Bari kendimden bu fikri ifade edecek bir kelime yahut terkip bulmağa çalışacağım... İyi amma ben sadece bir mütercimim, her kelime için etüt yapmağa kalkarsam bu işin içinden nasıl çıkarım? Yapsam da bunun objektif bir kıymeti olur mu? (*Vulgarization*), bir hakikati halkın anlayacağı bir kılığa sokarak anlatmak... İşte bir mefhum ki başımızda ve memleketimizde kuvvede yaşıyor. Vaktiyle Ahmet Mithat merhum felsefi *Vulgarization* lar yaptı; şimdi kitapçılar bir çok *Vulgarize* ilim ve tarih kitabı neşretiliyorlar... *Vulgarization* en çok yapılan bir şey... Fakat Türk dilinde bunun işareti yok... Bir çaresisini bulmazsa ve gelecek nesil bizim vaktiyle nasara, yensuru, nasaren, nasirun diye yaptığımız gibi *Volgariser*, *Vulgarisation*, *Vulgarisit* diye tasrif yaparsa şaşmamalı, hata hak vermeli.

Bir misal daha arzedeğim:

"*Les anciens étaient plus beaux, mais nous sommes plus jolis*" cümlesi.. Fransızca bilimiyenler için bu cümleyi huzurunuzda tercüme etmek isterdim. Fakat hakikaten buna imkân yok, meğer ki tefsir yapalım.

Beau ile *joli* güzelliğin iki ayrı çeşidini gösteren iki kelimedir. Halbuki bizim lûgatlarımız bunların ikisini de (güzel, lâtif, dilruba) gibi kelimelerle tercüme ediyor... Bugün artık lâtif, dilruba gibi kelimelerle yazı yazacak muharrir kalmamış gibidir. Fakat yazacağımızı da farzetsek yine işin içinden çıkmış olmayız... "Eskiler bizden daha güzeldi fakat biz onlardan daha güzeliz yahut lâtifiz, şiriniz" desek ne anlaşılır? Muharririn maksadı doğru olarak ifade edilmiş olur mu?

Şu halde bu cümleyi tercüme eden mütercime ancak şu yol kalır: o da *Beau ile joli*'nin ne nevi güzelliklere verilmiş isimler olduğunu araştırmak ve cümleyi tefsir ile tercüme etmek iycap ederse sahifa altında bir "not" çıkmak... Eskilerde büyüklükten, asillikten, çizgi intizamından doğmuş bir güzellik vardı bu itibarla onlar bizden güzeldiler. Bizde incelikten, zarafetten, şirinlikten gelme bir güzellik vardı bu noktai nazardan da biz onlardan üstünüz. Yine Fransızca da meselâ *Detester, Abhorrer Abominer, Execrer* diye birtakım fiiller vardır ki nefret etmenin, iğrenmenin derecelerini, nevelerini gösterir. Asır medeniyeti ile bir fikir alışverişi iddiasında olan bir millet için bu dereceleri göstermemek, ifade edememek, hepsine birden nefret diyip çıkmak elbette bir eksikliklerdir. Çünkü onlar hiç olmazsa bu kelimelerin az çok uyarılarını arapçadan alabilirlerdi. Biz bugün bunu da yapamamak mecburiyetindeyiz. Açık Türkçenin tadını tatmış müharrir bugün bunu da yapamaz.

Hulâsa: Asrî milletlerdeki medenî mefhumlardan bir çoğunun dilinizde ve lûgatınızda karşılığı yoktur. Bir kısmının karşılığı yanlış yahut takribî olarak tesbit edilmiştir. Bir kısmının yeni Türk zevkinin kabul edemeyeceği koyu Arapça, Acemce kelimelerdendir. Bu noksan, medenî dünya ile fikir alışverişinde bulunmamıza esaslı bir engel teşkil edecektir. Şimdi bu açığı kapamak için ne yapılmalı? bizde işareti olmayan medenî mefhumlara işaret tedarik etmek için hangi yoldan yürümeli? bazılarının dediği gibi bunu tabiata mı terketmeli? Dili kendiliğinden tekâmül etmeğemi bırakmalı, yoksa şuurlu bir çalışma ile tabiata yardım mı etmeli? Ben hemen söyleyeyim ki şuurlu bir çalışmanın tabiata çok yardım deçeğine ve bize çok zaman kazandıracığına inananlardanım. Dilimiz canlı bir varlıktır. O her canlı yapı gibi muhtaç olduğu şeyi kendi yaratır, açığını kendiliğinden kapatır. Burası muhakkak.

Halkın ruhunda yahut kuvvetli bir ferdin kafasında tomurcuklanan bir fikrin nihayet çatlaması, kendini göstermek için mutlaka bir işaret yaratması lâzımdır. Bu her dilde daima böyle olmuştur. Nitekim en yakın misali de yine kendi dilimizde bulabiliriz.

Biraz evvel müharririn dehşetli bir kelime muzayakası içinde bunaldığını söyledim. Fakat şurası da aynı derecede muhakkaktır ki bu müzayaka on beş yirmi sene evvel daha fazla idi, hele kırk elli sene evvel bunun belki iki misli idi.

Bu geçen seneler içinde ders veren, yazı yazan, tercüme yapan bir çok insanın derdini mutlaka anlatmak zaruretiyle arayıp bulduğu kelimelerden bir kısmı tuttu, yayıldı, lûgatlara geçti. Şüphesiz ki bundan sonra da bu böyle olacaktır. Çalışanlar ne kadar çok, çalışma ne kadar sıkı ve kesafetli olursa artan kelimelerin sayısı da o kadar çok olacak, tabiat bizim hesabımıza çalışacak demektir.

Bu noktada zannederim ki hepimiz müttefikiz. Fakat ben yukarıda söylediğim gibi işi yalnız tabiata bırakmağa taraftar olanlardan değilim.

Dil ilmine vakıf fertler ve cemiyetlerin bu tekâmülü hızlandıracağına ve

daha emin bir yoldan götüreceğine inanmış olanlardantım. Evet bence dilin bir ağaç gibi yapraklarından bir kısmını kendiliğinden dökmesine, yerlerine ağır ağır yeni yapraklar bitmesine seyirci kalmaktan başka da yapacak işlerimiz vardır. Tabii tekâmülün senelerini, asırlarını beklemek için vaktimiz kalmamıştır arkadaşlar.

Bir dili muayyen hey'etler tarafından konulmuş ıstılahlar ve kelimelerle zenginleştirmek mümkün olduğuna dair her memlekette bir çok misaller bulabiliriz. Fakat ben misali yine kendi yakın mazimizden alacağım.

Ahmet Cevat Beyin işaret ettiği gibi tanzimattan sonra mekteplerimizde Garp usulü üzerine Fizik, Kimya, Riyaziye, Tıp ve saire okutmağa başlarken birtakım heyetler, birtakım ıstılahlar koymuştur. Bugünkü tıp, riyaziye, fen ıstılahlarımız onlardır. Yalnız şu var ki dilimiz o zaman üç lisandan mürekkep lisanı osmanî idi. Bütün belli başlı kelimeleri arapçadan almak ve Arap şekliyatına göre tasnif etmek, Arapça kaidelerine uydurmak o zaman için bir usuldü. Bu kelimeler, ıstılahlar Türkçemizin üstünde çirkin birer yama, birer ur gibidir. Fakat ne olursa olsun bunlar bile ait oldukları ilim için tutmuş sayılmıyorlar. Bunlar Türkçemizle daha iyi kaynaşacak unsurlar olsaydı elbet daha kuvvetle dilimize mal olmuş bulunacaklardı. Belki de dil davası hemen hemen kat'i halline yaklaşmış olacaktı.

Burada bahsettiğim mes'ele ile alâkadar olmamakla beraber küçük bir ıstılahat yapmaktan kendimi alamıyacağım. Bugün edebiyat dilimiz ilim dilimizden çok daha açık ve sadedir. Sebebi şu ki müsellese kaimüz-zaviye ve saire gibi tantanlı terkipleri her cümlede tekrara mecbur olanlar elbet cümlelerin başka fikirlerinde de gayri ihtiyarî aynı lâfız saltanatını arıyorlar ve ona göre Namık Kemal diliyle yazı yazıyorlar.

Elinizde eski hattatlardan kalma kıymetli yazı levhaları bulunursa elbet bunları kübik bir odanın kübik dekoru içinde teşhir etmeği düşünmezsiniz.

Edebiyatçılara gelince: Onlarda böyle bir mecburiyet olmadığı için gittikçe konuşma diline yaklaşan bir dille yazı yazmağa muvaffak oldular. Demek ki bugün dilimizin tabiatına uyar ıstılahlar koyarsak yalnız zaman kazanmakla kalmıyacağız, dilimizin kendi jenesi, kendi hususiyetleri içinde tekâmülüne ve temizlenmesine de yardım edeceğiz.

Demir kelime mevcudumuzun başka dillere nisbetle yarı yarıdan çok fazla eksik olduğunu söylemiştim. Bu eksiklerin en büyük kısmı ıstılahlardan yanadır. Yani hem mensup oldukları ilim ve san'atı iyi bilen hem Türkçenin jenesine vâkif ve onu millileştirmeği ideal edinmiş fertler veya hey'etler bu ıstılahları koyarlarsa yolun yarısından çok ziyadesi az zamanda geçilmiş olur.

ıstılahlar adî dil kelimelerine de benzerler; birkaç talebe nesli bunları okuyup imtihan verdikten sonra yerleşmiş gitmiş demektir. Diğer dil kelimelerine, yani doğrudan doğruya ilim ıstılahı olmayıp ta hayatta ve edebiyatta daima

geçen medenî mefhumlara tekâbül eden kelimelere gelince: şuurlu bir çalışma neticesinde vücuda gelecek bir lûgat dilimize bu noktadan çok hizmetler edebilir. Meselâ: Demin arzettiğim (*Vulgarization, Beau, joli*) kelimelerini tercüme edeceğim zaman elimde ilim ve usul içinde çalışmış bir hey'etin meydana koyduğu bir lûgat kitabı bulunursa tercümesinden âciz kaldığım bu kelimeler için bu lûgata baş vurdukça birer karşılık bulursam neden alıp kullanmıyayım? Bir ikinci bir üçüncü tercümeçi neden kullanmasın? İki üç kişinin birden kullandığı bir kelime ise hemen hemen tutmağa başlamış sayılmaz mı? Şayet birimizden birimiz herhangi bir sebepten dolayı bu kelimeyi beğenmez, daha bir başkasını bulursak onu efkârî umumiyye teklif etmemize bir mani varmıdır?

Bitirmeden evvel maruzatımı hulâsa edeyim:

Dilimiz kelime ve ıstılah cihetinden çok eksiktir. Bu boşluklar yavaş yavaş kendiliğinden dolacaktır. Fakat beklemeye vaktimiz yok. Evvelâ Türk dilininjenisine sonra mensup oldukları ilim ve san'ata hakkiyle vâkıf mütehassıslar ve mütehassıs hey'etleri dilimizde henüz işareti bulunmıyan mefhumlar için işaretler koyarlar ve bu işi yaparken tanzimat ıstılahçıları gibi Arapçadan değil Türkün zengin kaynaklarından azamî istifade ederlerse bu eksiklerimiz nisbeten az bir zaman içinde tamamlanır. Bir Türk köylüsü ekininden, davarından nasıl kolay, açık bir dille bahsedebiliyorsa bir Türk mütefekkeri, Türk edebiyatçısı da yüksek ve mu'dil mevzuunu o kadar kolay açık bir dille söyler ve bu, büyük Gazinin ebedî Türk milletine ebedî bir yadigarı olur.

Bedros Zeki Bey — Reis Paşa hazretleri; Beyefendi (35) bin lûgat dediler. Bendeniz kırk senedir lûgatçılık yapıyorum,elli beş bin lûgatımız vardır.

Reis — Bugünkü müzakeremiz bitti. Kurultay yarın saat (14) te toplanacaktır.

Kapanma saati 18